

Johan Cullberg, Gustaf Fröding och kärleken. En psykologisk och psykiatrisk studie. Natur och Kultur 2004.

Gustaf Fröding har blivit en ikon för intresset kring skaparkonst och psykisk sjukdom. Fotografiet av den härjade poetens ansikte med en vitklädd överviktig kropp i sjukhussängen, för mina tankar till Ulleråkers sjukhus och det där belägna Psykiatri-historiska museet.

Författaren och professorn i psykiatri Johan Cullberg, har hämtat åtskilligt av sitt researchmaterial därifrån, när han gått i litterär och psykologisk närkamp med en av Sveriges högst aktade nationalskalder; Gustaf Fröding.

Från min egen tid som sjukhuspräst på Ulleråker minns jag hur två vårdavdelningar i den gamla herrgårdsbyggnadens respektive flyglar, båda gjorde anspråk på platsen för Gustaf Frödings patientrum. Kampen om rätta rummet påminde om, hur de orientaliska kyrkorna i Den Heliga gravens kyrka i Jerusalem strider om platsen för Jesu grav.

Gustaf Fröding var, och är, inte bara en älskad skald. Han har också gett sinnessjukdomen ett verkligt ansikte. Och, framför allt, han kom att gestalta frågan om skaparsnille och galenskap. Den sjuka konsten och skaldandet i kontrast mot det friska ordet. Existerar det en sådan skillnad mellan sjukt och friskt?

Johan Cullberg har, efter att tidigare ha skrivit om August Strindbergs och Stig Dagermars författarskap, gjort en grundlig resa i Gustaf Fröding liv. Läsaren får följa skalden från födsel till död, tillsammans med en utförlig redogörelse för släktrelationer och familjeliv. Den kaotiska barndomen blir berättad, med mammans depressioner och pappans brist på företagsamhet och handlingskraft. Gustaf Fröding gjorde en tidig debut med alkoholen som sedan kom att bli hans ständiga följeslagare genom livet. Johan Cullberg ser främst de alkoholrelaterade sjukdomarna som orsaken till Frödings psykotiska genombrott. Men där finns också skörheten i personligheten och en grundläggande brist i den tidiga anknytningen till modern.

Ett framträdande drag i Frödings personlighet var den stränga bilden han hade av sig själv och sitt författarskap. Trots att Fröding var en poet som rönste ett stort mottagande redan under sin livstid, vilket är långt ifrån alla skalder förunnat, kunde han inte frigöra sig från känslan av skam och uselhet. Ur denna kritiska självsyn och

depression föds dissociationen; en tilltagande brist i verklighetskontakten. Hans sexualitet var överdeterminerad med starka inslag av samma självförakt:

”Jag köpte min kärlek för pengar,
för mig var ej annan att få,
sjung vackert, I skorrande strängar,
sjung vackert om kärlek ändå.

Denna starka nedvärdering av sig själv i kombination med en primitiv och komplicerad sexualitet skapade en brist på nära relationer i Frödings liv. Han var en ensam människa. Allt detta påverkade naturligtvis Frödings litterära skapande. En tydlig förändring från hans folkliga diktning till en mer sammansatt och komplicerad framställning sker med diktsamlingen Gralstänk år 1898. Det var den som skulle rädda Fröding från den självförbrännande inre förbannelsen. Så var i varje fall hans egen förhoppning. Men Fröding kunde aldrig tämja de inre demonerna med sin skaparkonst. Däremot fick de ord och form.

Johan Cullberg vänder sig mot allt tal om ”sjuk konst” och sjuka dikter. Skapandet i sig kan aldrig vara något sjukt. Det finns ingen schizofren konst eller psykotisk diktning. Det patologiska finns inte i dikten eller konsten. Men varje litterär och konstnärlig skapelse kan ha sin kontext i ett pressat och instabilt livssammanhang, där författaren söker behålla en strimma av verklighetsanknytning och inre balans genom sitt skapande. Så var det för Gustaf Fröding. Den stora förtjänsten med Johan Cullbergs studie av Gustav Fröding, är just skildringen av denna skaparkamp. Hans diktning var en desperat kamp att få sina mörka sidor under kontroll. Genom brutalt uppriktiga och självutlämnande dikter, som väckte samtidens avsky, sökte Fröding sätta ord på och komma till rätta med sin komplicerade innersida. Det var som om han hoppades att benämmandet skulle befria honom. Så skedde aldrig.

Däremot var hans skapande inte utan hopp. Med diktens ord kunde Fröding ge uttryck för sitt onda, utan att skada någon annan. En människa kan göra viktiga erfarenheter även i tillstånd av psykos och dissociation. Det är däremot svårt att kommunicera dessa erfarenheter med en omgivning som ställer sig avvisande och skeptisk. Fröding fann en väg för denna dialog med sin diktning. Johan Cullberg liknar Frödings diktande vid Donald Winnicotts övergångsområde. Dikten var Frödings lekplats där han sökte smälta samman gott med ont. Men hans lekområde

var tilltagande allvarsamt och dystert. Den lyckades aldrig förvandla självföraktet till något ljus och livskraftigt.

Fröding väckte trots allt hos sin samtid både sympati och medkänsla med sin diktning och personlighet. Den avsky hans graldiktning orsakade förtog inte bilden av en älskad poet, om än i trasig gestalt.

Johan Cullberg har fångat upp denna empati kring Gustaf Frödings personlighet.

Som alltid skriver Johan med taktfull medkänsla och varm empatisk förståelse.

Psykoanalytiska studier av författare har ofta en tendens att bli närgånget påflugna, beskäftiga och rent av kränkande. Så sker aldrig när Johan Cullberg tar sig an ämnet om konstnären och galenskapen. Johan kan verkligen få den psykoanalytiska teorin och psykiatriska diagnostiken att vibrera i takt med diktningen, musiken och konsten. Det också stor konst. Mycket stor konst!

Jakob Carlander

leg psykoterapeut, teol lic